

Digitalisering inom folkbildningen

— Hur ser det ut idag och vilka utmaningar finns framöver?

FÖRORD

Internet och sociala medier erbjuder både nya former för möten och ger samtidigt utrymme för antidemokratiska idéer och handlingar.

Digitaliseringen innebär möjligheter och utmaningar som folkbildningen behöver ta sig an i sitt arbete för demokratiskt deltagande och delaktighet.

I rapporten *Digitalisering inom folkbildningen* framstår digitaliseringen både som en förutsättning och som en metod för studieförbundens och folkhögskolornas arbete med att stärka och utveckla demokratin, skapa påverkansmöjligheter och egenmakt, erbjuda möjligheter till bildning och utbildning och öka delaktigheten i landets kulturliv.

Rapporten visar att studieförbund och folkhögskolor bedriver ett systematiskt och framåtsyftande arbete kring digitalisering, ett arbete som täcker in både pedagogisk och administrativ verksamhet.

Samtidigt illustrerar den hur en strategisk diskussion om folkbildningen i en digital framtid saknas, och hur gällande regelverk kan behöva ses över för att bättre svara mot de förutsättningar som digitaliseringen skapar.

Det är Folkbildningsrådets förhoppning att denna rapport kan utgöra en startpunkt för en sådan strategisk diskussion och översyn.

Rapporten är skriven av Johan Groth och Jan Hylén.

Stockholm i maj 2019

Maria Graner

Generalsekreterare

Folkbildningsrådet

INNEHÅLL

1	Bakgrund	8
2	Genomförande och metod	10
3	Resultat från intervjuerna	12
	3.1 Vad lägger man i begreppet “digitalisering” och hur uppfattar man sin egen kompetens?	12
	3.2 Vilket uppdrag har folkbildningens aktörer inom digitalisering?	13
	3.3 Vilka är målgruppernas behov och hur svarar organisationerna?	15
	3.4 Hur påverkas arbetet med de fyra syftena av digitaliseringen?	17
	3.5 Vilka utmaningar och hinder finns för digitaliseringsarbetet nu och i framtiden?	18
	3.6 Övrigt	22
4	Resultat från enkäten till cirkeldeltagare	23
	4.1 Vad lägger cirkeldeltagarna i begreppet digitalisering?	23
	4.2 Hur används digitala verktyg i cirkelverksamheten?	25
	4.3 Vad är nyttan med digitala verktyg inom cirkelverksamheten?	29
	4.4 Hur påverkas arbetet med de fyra syftena?	32
	4.5 Hur ser framtiden ut?	33
5	Analys och reflektioner	36
	5.1 Uppdrag, utvärderingar och skillnader mellan organisationerna	36
	5.2 Digitaliseringen och de fyra syftena	37
	5.3 Arbetet med digitalisering: Utrustning, processer och pedagogik	37
	5.4 Deltagarnas upplevelser och behov	38
	5.5 Framtida utveckling, hinder och förutsättningar	40

6	Slutord och förslag	43
	Bilaga 1: Sammanställning av respondenter	45

SAMMANFATTNING

Frågeställningarna i denna studie kretsar kring hur deltagare och ledare inom folkbildningen upplever att verksamheten bör förhålla sig till och arbeta med samhällets digitalisering samt hur de tycker att verksamheten bedrivs just nu utifrån perspektivet digitalisering. Det gäller med andra ord att belysa glappen mellan nuläge och önskat läge. Viktiga aspekter som ska belysas är bland annat hur digitalisering används inom folkbildningen och hur digitalisering påverkar arbetssätt och metoder.

Utifrån intervjuer med företrädare för folkhögskolor, studieförbund och centrala organisationer samt en enkät riktad mot cirkeldeltagare söker vi belysa frågan om digitalisering inom folkbildningen.

De flesta som intervjuats i studien upplever inte att det finns någon nationell plan eller något nationellt uppdrag vad gäller digitalisering inom folkbildningen. Den här uppfattningen är mest vanlig bland studieförbund och rörelsedrivna folkhögskolor. De som intervjuats vid folkhögskolor som har offentlig huvudman upplever att de har tydliga uppdrag från sina respektive huvudmän som även, direkt eller indirekt, omfattar digitaliseringsfrågorna.

I stort sett alla intervjuade anser att arbetet med digitalisering är såväl en förutsättning som en metod för att uppnå de fyra syftena med statens stöd till folkbildningen. I första hand anser respondenterna att digitaliseringen bidrar till att utjämna utbildningsklyftor. I andra hand bidrar digitaliseringen till att stärka och utveckla demokratin – här lyfts perspektiv som att lära sig använda digitala offentliga tjänster och medverka i den offentliga debatten – samt till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet. Här lyfts särskilt betydelsen för de kulturyttringar som mer än andra använder digitala verktyg, till exempel film och vissa former av musik.

Såväl intervjuer som enkäten tyder på att det pågår ett konkret och handfast, omfattande och välgrundat digitaliseringsarbete på folkhögskolor och i studieförbund. Digitaliseringen påverkar både administrativa och pedagogiska processer.

Folkbildningen når ut till många olika grupper som har olika förkunskaper och intressen. Detta återspeglas i de beskrivningar vi fått av deltagarnas upplevelser och behov såväl i intervjuerna som i enkäten. Denna bredd kan, vid en första anblick, te sig som en oöverstiglig utmaning, men en närmare granskning visar att deltagarna vid respektive folkhögskola eller studieförbund ofta har relativt likartade behov.

När det gäller utvecklingen på några års sikt är det intressant att notera både vad som nämns och vad som inte nämns i intervjuer och enkäter. Rent allmänt finns en samstämmig bild av att digitaliseringen är här för att stanna och att frågan är *hur* digitala verktyg ska användas, även om det på vissa håll även finns de som vill diskutera *om*.

Den bild som tonar fram är en folkbildningssektor med många aktörer och huvudmän som utifrån lokala förutsättningar aktivt arbetar för att dra nytta av digitaliseringens möjligheter. Mycket positivt har hänt och händer även idag men det finns också utrymme för ytterligare insatser.

1 Bakgrund

Folkbildningsrådet önskar med den här studien ta fram en nulägesbild av området digitalisering inom folkbildningen. Viktiga aspekter som ska belysas är bland annat hur digitalisering används inom folkbildningen och hur digitalisering påverkar arbetssätt och metoder.

Centralt är även att översiktligt belysa hur digitaliseringen påverkar folkbildningens arbete med de fyra syften med statens stöd till folkbildningen som är förutsättningar för att studieförbund och folkhögskolor ska få ta del av statsbidraget. Folkbildningen ska, enligt dessa syften:

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Frågeställningarna i studien kretsar kring hur cirkeldeltagare och ledare inom folkbildningen upplever att verksamheten bör förhålla sig till och arbeta med samhällets digitalisering samt hur de tycker att verksamheten bedrivs just nu utifrån perspektivet digitalisering.

Studien ska utifrån kvalitativa och kvantitativa undersökningsmetoder söka svar på frågor som:

- Vilka uppdrag menar ledningen för folkhögskolorna och studieförbunden att organisationerna har inom området digitalisering?
- Hur uppfattar lärare och cirkeldeltagare folkhögskolornas och studieförbundens uppdrag inom området digitalisering?
- Hur utför folkhögskolor och studieförbund sitt uppdrag inom området digitalisering?

- Vilka är deltagarnas upplevelser och behov inom området digitalisering?

Resultaten har sammanställts i denna rapport som redovisats för Folkbildningsrådet under senvintern 2019.

2 Genomförande och metod

Studien baseras på data som samlats in dels via intervjuer, dels via en enkät. Intervjuer har använts för att samla in data från studieförbund, folkhögskolor och centrala organisationer inom folkbildningen. Enkäten har använts för att samla in information om cirkeldeltagarnas syn på digitaliseringen inom cirkelverksamheten. Att endast cirkeldeltagarnas åsikter samlats in har varit en praktisk avgränsning inom ramen för uppdraget. Det är möjligt att komplettera denna rapport med en senare enkätundersökning som riktas mot folkhögskolans deltagare.

Intervjuerna var semistrukturerade vilket innebär att de följt en utarbetad mall men gett utrymme för följdfrågor och egna reflektioner från respondenterna. Intervjuerna genomfördes med företrädare i ledningsposition på centrala organisationer, folkhögskolor och studieförbund. Respondenterna är utvalda av författarna utifrån en bruttolista över kontaktpersoner som tillhandahållits av Folkbildningsrådet. Respondenterna företräder samtliga tio studieförbund, tio folkhögskolor (varav åtta är rörelsedrivna och två har offentlig huvudman) samt tre personer från centrala organisationer. Intervjuerna har skett över telefon och har varit mellan 30 och 60 minuter långa. En sammanställning av vilka organisationer respondenterna företräder finns i bilaga 1.

Enkäten skickades ut till Folkbildningsrådets så kallade cirkeldeltagarpanel, som består av nästan 11 000 personer som med jämna mellanrum svarar på frågor om sitt cirkeldeltagande. Undersökningsföretaget Novus hanterar det löpande arbetet med att skicka ut, samla in och bearbeta enkäter till panelen.

Den aktuella enkäten gav en svarsfrekvens på ca 49 procent. Det är en relativt hög svarsfrekvens. Det bör dock noteras att panelens deltagare själva valt att ingå i panelen. Detta innebär att panelen representerar ett urval av samtliga cirkeldeltagare, till exempel ingår inte personer som inte kan eller vill svara på mejl och/eller använda internet. Det är också rimligt

att anta att personer som väljer att ingå i panelen har en mer positiv grundinställning till folkbildning än den genomsnittlige cirkeldeltagaren.

Författarna har löpande stämt av studiens upplägg, intervjufrågor etcetera med Folkbildningsrådets projektgrupp.

3 Resultat från intervjuerna

I detta kapitel sammanfattas resultaten från de intervjuer som genomförts med företrädare för folkhögskolor, studieförbund och centrala organisationer inom folkbildningen. Respondenternas svar har grupperats i ett antal övergripande områden.

3.1 Vad lägger man i begreppet “digitalisering” och hur uppfattar man sin egen kompetens?

Folkhögskolor

Den första frågan till respondenterna gällde hur de uppfattar begreppet “digitalisering”. Vad de får för bilder i tanken när begreppet kommer på tal? Av folkhögskolorektorernas svar framgår tydligt att de i första hand går in på hur man jobbar med digitala frågor i den egna verksamheten, även om några också nämner att ett paradigmskifte förestår och att stora samhällsliga förändringar pågår. De ger en nära och konkret bild av investeringar och förändringar som genomförts, hur administrativa rutiner flyttas “från pärmar till ettor och nollor”, men även hur pedagogiska processer förändras. Det tycks som att de tillfrågade rektorerna för de offentligstyrda folkhögskolorna är något mer benägna att lyfta fram digitaliseringen i relation till de pedagogiska processerna. Totalt sett blir det tydligt att rektorerna är personer som står mitt i en brusande vardag som de ska hantera i stort och smått och som i hög grad påverkas av digitaliseringen.

Nästa fråga avsåg rektorernas egen upplevelse av digitaliseringen och deras syn på sin egen digitala kompetens. Här framkommer en relativt samlad bild: Ingen av de tillfrågade rektorerna känner sig bortkommen inför utvecklingen eller skrämmd av nya digitala verktyg. Men man är heller inte den som först testat den senaste prylen eller appen. Ingen av svarspersonerna tycktes heller ha fritidsintressen som kräver ett djupare digitalt kunnande.

Studieförbund

När representanterna för studieförbunden besvarar frågan om begreppet digitalisering talar de ofta om människors beteenden, om förändrade processer, samhällsförändringar och maktskiften. Kort sagt ett mer samhälleligt perspektiv än vad de intervjuade folkhögskolerektorerna spontant lyfte. Men de nämner också förändrade arbetssätt, nya fokus och nya förhållningssätt i sina egna organisationer. De kommer även på ett övergripande plan in på frågor om digitala plattformar och verktyg som förts in i deras verksamheter för att öka tillgänglighet, flexibilitet och åstadkomma effektivisering. Ett par av intervjupersonerna framhåller att digitaliseringen drivs fram av de enskilda användarna - inte av staten eller något annat centralt organ, men som studieförbund måste de försöka hänga med i utvecklingen. Någon menar att det är dags att sluta tala om digitaliseringen som något separat och att istället se det som en naturlig del av verksamhetsutvecklingen.

Studieförbundsrepresentanternas bild av sin egen digitala kompetens är att de är vana användare. Även här är gruppen samstämmig och de känns möjligen som lite mer aktiva användare, i arbetet och privat, än de intervjuade folkhögskolerektorerna.

Centrala organisationer

Frågan om begreppet digitalisering ställdes även till företrädarna för de centrala organisationerna. Här ligger svaren på en allmänt högre abstraktionsnivå än i de andra grupperna. Man resonerar om makt- och demokratifrågor ("Vem äger internet?"), faran i informationsbubblor, konsekvenser av ökad kommunikation och tillgänglighet, men berör också frågor om styrning och effektivisering liksom frågor om studiecirkelns form och format igår, idag och i framtiden. Någon menar att vi som samhälle "är på väg mot en ny fas som leder till ett mer fördjupat och moget samtal kring relationer, värderingar etcetera i en digital värld".

Frågan om den egna upplevelsen av digitaliseringen ställdes inte till denna grupp.

3.2 Vilket uppdrag har folkbildningens aktörer inom digitalisering?

Nästa frågeområde gällde om man uppfattar att den egna organisationen har ett uppdrag inom digitaliseringsområdet, om uppdraget i så fall är tydligt och klart formulerat samt vem som har gett detta uppdrag? Här

ställdes även frågor om hur man i den egna organisationen arbetar med digitaliseringsfrågorna.

Folkhögskolor

Det fanns en tydlig skillnad i hur de tillfrågade folkhögskolerektorerna svarade: De rörelsedrivna skolorna uppfattar alla att det finns ett uppdrag men att det är inte tydligt formulerat. Många resonerar som så att om man vill arbeta med de fyra syftena i dagens samhälle så kan man inte bortse från digitaliseringen – därför anser man sig ha ett “indirekt” uppdrag inom området. Att arbeta med digitaliseringsfrågorna är helt enkelt en “förutsättning för att fylla vårt syfte”.

För de offentligt drivna folkhögskolorna tycks saken enklare: De har tydliga uppdrag från sina huvudmän. Huvudmännen ställer krav på uppföljning av digitaliseringen och det digitala arbetet, liksom man gör med all verksamhet.

Studieförbund

Företrädarna för studieförbunden är inte lika samstämmiga i sina svar. Vissa menar att de har ett internt definierat uppdrag inom digitaliseringsområdet, andra gör liknande kopplingar till de fyra syftena som rörelsehögskolornas rektorer, och ytterligare någon hänvisar till studieförbundets medlemsorganisationer som uppdragsgivare. Som en respondent svarade: “Att öka delaktigheten i samhället inbegriper även digitalisering.” Och en annan: “Vi ser det som en del av demokratin att alla har möjlighet att ta del av information och kunskap och kan föra en digital dialog – där har vi en uppgift.” Vad gäller frågan om vem som har gett dem ett eventuellt uppdrag så svarar några av respondenterna att uppdraget är definierat av dem själva och deras styrelse och finns med som del av deras strategiska plan. Några anser sig ha ett uppdrag från Folkbildningsrådet, antingen direkt eller “via Regeringskansliet”, och eftersom man uppbär statsbidrag så anser man sig ha en skyldighet att vara lyhörd i detta avseende mot statsmakterna.

Vad gäller frågan om uppföljning så varierar svaren stort. Vissa svarar att uppföljning sker internt utifrån verksamhetsplan, som en del av den löpande verksamhetsuppföljningen. Andra menar att uppföljningen sker utifrån digitaliseringsområdet i sig. Vissa svarar att de inte alls följer upp detta arbete. Någon anser att Folkbildningsrådet ställer frågor om hur det går och att detta bör ses som en uppföljning. Ytterligare någon noterar att

mycket uppföljning sker, men inte centralt inom studieförbundet utan på avdelningsnivå.

Centrala organisationer

Företrädarna för de centrala organisationerna anser sig inte ha något direkt uppdrag inom digitaliseringsområdet. De menar att uppdraget inom folkhögskoleområdet ligger hos Folkhögskolornas Serviceorganisation (FSO), som är folkhögskolors egen organisation som arbetar med olika former av stöd, samordning och service för samtliga folkhögskolor, och inom studieförbundsområdet hos de enskilda studieförbunden.

Respondenterna ansåg inte heller att det bedrivs någon samlad uppföljning och utvärdering vad gäller området digitalisering inom folkbildningen.

3.3 Vilka är målgruppernas behov och hur svarar organisationerna?

Nästa del i intervjuerna berörde frågor om hur respektive organisation arbetar med digitala frågor, hur de uppfattar sina målgruppers behov och om de upplever att deras arbete svarar mot den behovsbild de beskriver.

Folkhögskolor

När de tillfrågade rektorerna ombeds beskriva sina målgruppers behov är det många som lyfter fram att nyanlända ofta har behov av mer grundläggande datorkunskap, och också rent praktiskt av att få tillgång till datorer. Flera skolor har lånedatorer men många rektorer beskriver att de skulle behöva öka sin kapacitet i detta avseende. Men annars är behoven varierande "från analfabeten till dataspelsutvecklaren och musikproducenten". De intervjuade rektorernas uppfattning är ändå att deras respektive skola svarar väl mot behoven hos deltagarna på allmän kurs, men att de har svårare att leva upp till nyanländas alla behov och behoven hos personer – ofta äldre – som studerar men inte bor på skolan. Sammantaget tycks dock grundkänslan vara att man svarar upp bra mot målgruppernas behov.

Folkhögskolerekторerna lyfter även fram de distanskurser som de arrangerar, hur allt fler digitala verktyg används i undervisningen och i administrationen. Det är en rik portfölj av verktyg som beskrivs, från ordbehandlare, via samarbetsverktyg och administrativa stöd, till lärplattformar. Flera nämner att de har IT-samordnare, IT-pedagoger och liknande resurser på skolan för att ge tekniskt och pedagogiskt stöd. Det ges

också mer spektakulära exempel som till exempel distansundervisning för operasångare genom digital stämbandsmätning, musikproduktion som är helt digital samt utbildning för dataspelsutvecklare. En skola översätter läromedel till teckenspråk (film) och en annan har surfplattor med översättningsprogram för nyanlända. Flera arbetar med IT som stöd för elever med särskilda behov och ser en stor nytta här. De flesta beskriver hur i stort sett alla administrativa rutiner och processer är digitala.

Studieförbund

När det gäller målgruppernas behov så nämns allt från kurser i mobilanvändning och hantering av bankID för seniorer, till helt digitala distanskurser för att nå ut till nya målgrupper. Ett studieförbund beskriver tydliga generationsklyftor och språkbarriärer som man arbetar med att överbrygga. När målgruppers behov kommer på tal är det flera som nämner medlemsorganisationerna och deras behov, snarare än cirkeldeltagarnas. Flera studieförbund nämner att behoven är väldigt olika inom den egna organisationen och att de försöker vända sig till olika grupper utifrån deras specifika behov.

Representanterna från studieförbunden ger också många exempel på hur de arbetar med digitala frågor. Flera talar om *blended learning*, det vill säga att man blandar analoga och digitala element i cirkelverksamheten. Studieförbunden har också anställt pedagoger med särskilt intresse och ansvar för digitala frågor. Ett exempel är ett studieförbund som har en robot som kan filma vad som händer när cirkeln samlas och som kan styras av den som inte kan närvara fysiskt men som deltar på distans. Flera lyfter också fram nya administrativa system som man investerat i. Någon beskriver hur man årligen sparar stora summor genom att minska resandet genom att ha videosystem för möten på distans. Flera pratar om cirkelledarutbildningar som ett sätt att höja kompetensen bland cirkelledarna, med fokus både på administrativa och pedagogiska system.

Centrala organisationer

De centrala företrädarna menade att behoven är mycket disparata, samtidigt som de betonade att de själva inte har någon tydlig bild av behoven bland deltagarna. Där menade de att respektive studieförbund eller folkhögskola har bättre kunskap eftersom de befinner sig närmare deltagarna. En person svarar att det är "som om de knuffas fram av samhällsutvecklingen". En annan svarar att "frågan är nog på allas radar men det är olika hur mycket kraft man lägger på den".

3.4 Hur påverkas arbetet med de fyra syftena av digitaliseringen?

Nästa frågeställning gällde hur respondenterna uppfattar att digitaliseringen påverkar arbetet med statens fyra syften med stödet till folkbildningen:

- att stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- att bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- att bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- att bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Folkhögskolor

Bland de intervjuade rektorerna för folkhögskolorna fanns en bred konsensus om att det finns en tydlig koppling mellan digitaliseringsarbetet och arbetet med de fyra syftena. För att kunna vara en aktiv medborgare krävs det idag att man har en grundläggande digital kompetens. Det handlar om att ha tillgång till information, att kunna delta i debatter, att kunna använda myndigheters tjänster med mera. Genom digitaliseringen kan delaktigheten i kulturlivet breddas och IT kan också tjäna som ett verktyg för att skapa kultur. Genom distansutbildning kan utbildningsklyftor utjämnas.

Mitt i denna allmänt positiva bild lyfts också perspektivet att digitaliseringen kan öka klyftor baserade på kunskapsbrister eller bristande ekonomi som gör att man inte har råd med utrustning eller internetuppkoppling.

Ett par av rektorerna låter också ana att de känner sig överväldigade inför uppgiften. Någon svarar att de har "högre ambitioner än de orkar med", en annan att "det går sanslöst snabbt", och en tredje att "det är en ny tid" och att man måste kommunicera med ungdomarna på ett nytt sätt.

Studieförbund

Även bland företrädarna för studieförbunden rådde bred enighet om att man inte kan uppnå de fyra syftena utan digitalisering. Man lyfte bland

annat fram behovet av att nå ut till nya grupper, som hittills inte deltagit i studieförbundens verksamhet och där digitala verksamhetsformer lämpar sig väl. Samtidigt ställde någon frågan om vilka grupper man då tappar. En intervjuperson framhöll att många människor idag lär sig saker – till exempel att spela ett instrument – via internet som de tidigare lärde sig via studiecirkel, och att han saknar “en dialog om hur vi som bildningsaktör kan vara en mer aktiv part i det digitala lärandet”.

Några andra resonerade kring frågan om att studieförbunden kanske också har en roll i att “hålla tillbaka” digitaliseringen av verksamheten för att istället framhålla värdet av det fysiska mötet.

Centrala organisationer

Samma övergripande positiva koppling mellan digitaliseringen och de fyra syftena återfinns i svaren från de centrala företrädarna. Som en intervjuperson uttrycker det: “Digitalisering bidrar till kommunikation mellan människor vilket leder till demokratiseringsprocesser. Kultur blir mer tillgängligt. Fler kan utöva och få ut sin musik eller sin konst.”

Och på samma sätt som i de andra grupperna finns parallellt med den positiva bilden en viss oro för att digitaliseringen ska förstärka eller skapa nya samhällsliga klyftor. Man tar även upp digitaliseringens negativa utveckling, som exempelvis att populismen stärks i sociala medier.

3.5 Vilka utmaningar och hinder finns för digitaliseringsarbetet nu och i framtiden?

Folkhögskolor

Bland de utmaningar som nämns av de intervjuade folkhögskolerektorerna finns den nya dataskyddsförordningen GDPR som ställer krav på hur personuppgifter hanteras.¹ Flera nämner även svårigheter med att få delar av lärarpersonalen att intressera sig för och vidareutveckla sig i den nya tekniken och dess möjligheter, “att få med hela personalen på tåget”. Någon nämner frågan om hur man ska locka nya deltagare till utbildningarna. Finansieringsfrågan är också aktuell, den omfattar alla aspekter av IT, till exempel programvaror, fysiska enheter, infrastruktur och kompetens. Här

¹Dataskyddsförordningen GDPR, www.datainspektionen.se/lagar--regler/dataskyddsförordningen/

handlar det både om nya investeringar och om att upprätthålla existerande infrastruktur.

Man framhåller att den tekniska utvecklingen går så fort att det är svårt att hinna med, och att det gäller att "sälla och sovra" i informationsflödet. Så här uttrycker sig en av rektorerna: "Förändringstakten är en utmaning. För 2 år sedan byggde vi om vår webb, men nu är det dags igen. Nästa gång är det nog bara 1 år... Allt ska pågå samtidigt."

När rektorerna ombads att blicka fem år framåt så nämns bland annat digitala klassrum och att den egna skolan ska vara ledande inom dataspelsutveckling. Så här säger en av de mer offensiva rektorerna: "Om fem år är vi framkant, då blir vi inbjudna av Folkbildningsrådet för att berätta för andra hur vi jobbar. Vi vill vara en förebild. Det är ett uttalat mål." Andra nämner att skolan om fem år ska ha en mer långsiktig och stabil infrastruktur, att det finns bättre möjligheter att återvinna gammal IT-utrustning samt att lokalerna då är anpassade till den digitala tidens lärsätt – exempelvis med färre klassrum för 25–30 personer och fler grupprum med god uppkoppling. Hos vissa är ambitionen mer modest, det handlar om att komma ikapp utvecklingen och komma upp "på banan", det vill säga att inte längre uppleva sig ligga efter i utvecklingen.

Andra ser att om fem år finns ett mer nyanserat förhållningssätt till IT där folkhögskolan erbjuder fysiska möten och arbetsformer medan andra utbildningsformer kanske erbjuder allt färre fysiska möten. Som en rektor uttrycker det: "På vissa plan skulle nog en pendel kunna slå åt andra hållet – det kan bli så att vi ställer oss frågan om vi i dagens uppkopplade samhälle har digitaliserat för mycket? Kanske vill vi ses och samtala runt ett bord om viktiga saker istället." Någon hoppas kunna ha ett mer strategiskt förhållningssätt till IT och en förmåga att agera proaktivt istället för reaktivt. Ytterligare en önskan är att kunna värna om "IT-hälsan" hos deltagarna. Samtidigt som de flesta bedömer att samhälle och utbildningar om fem år är allt mer digitaliserade så tror några att vi då också har lärt oss att avgränsa oss från nätet när så behövs.

Rektorerna tillfrågades även om det finns några strukturella hinder för den utveckling de just skisserat. De allra flesta menar att det inte finns några sådana hinder. Några nämner dock svag ekonomi för skolan men även hos deltagarna, att det gäller att kunna avsätta tid för utveckling, att deras lokaler är dåligt anpassade och att man har en del IT-säkerhetsfrågor att ta tag i. På det stora hela tycks rektorerna förhoppningsfulla om att deras respektive skola ska kunna genomgå den utveckling de beskrivit.

Studieförbund

De utmaningar som företrädarna för studieförbunden nämner är framför allt ökade kostnader och bristande kompetens inom IT-området. Även i denna grupp ser man ett behov av att bedriva ett mer strategiskt och mindre reaktivt arbete kring IT-frågorna. Någon menar att det faktum att Folkbildningsrådet inte aktivt stöttar och inte heller uttalar sig positivt om vikten med digitalisering gör att vissa personer som är negativa till digitaliseringen kan framhålla att detta inte är frågor som deras studieförbund bör prioritera. "Det behövs ett tydligt statement från Folkbildningsrådet, eller kanske en strategi, samt riktade medel."

En person ser en utmaning i att få alla i organisationen att förstå kraften och möjligheterna i digitaliseringen. Någon framhåller att cirkelledarnas engagemang i digitaliseringsfrågor är en nyckel till framgång och att här finns mer att göra, medan någon annan menar att det är hos personalen på kanslierna som det krävs insatser för att hindra att det uppstår en rädsla för att bli bortrationaliserade när cirkelledarna med hjälp av ny teknik kan göra mer administrativt arbete själva.

Det framhålls att det är en utmaning att ha rätt kompetens internt, inklusive det som brukar kallas beställarkompetens, som kan innefatta både att veta vad man behöver och hur man kan skaffa det men också att veta när man behöver extern hjälp. En av intervjupersonerna beskriver det så här: "Det gäller att ha rätt kompetens internt, att kunna hitta rätt i den digitala djungeln. Vad är en bra lärplattform? Det handlar till exempel om beställarkompetens. Problemet är större ute i organisationen där folk har mindre tid att fortbilda sig."

Någon nämner den stora spännvidden i deltagarnas behov som en utmaning. En annan bristande samverkan mellan studieförbunden, till exempel ifråga om plattformar, regelverk och kompetens. Det framhålls också att regelverket runt studiecirkelarna motverkar en ökad digitalisering. Det gäller till exempel kravet på att alla cirkeldeltagare ska vara på samma plats. Det finns en diskussion om det fysiska mötet kontra det virtuella mötet, både i fråga om vilka regler som ska gälla men också om mötets form, format, värde och innehåll.

Många av företrädarna för studieförbunden tror att folkbildningen om fem år ligger efter i utvecklingen. Många talar om en obenägenhet till förändringar och ett par vill se medel till försöksverksamhet för att kunna experimentera med nya former i verksamheten. Det finns en oro för konkurrens från nya grupper och nya aktörer.

Samtidigt tror intervjupersonerna att man med hjälp av digitaliseringen kommer att nå ut till nya grupper. En förhoppning är att det om fem år finns en ökad samsyn, bland annat inom digitaliseringsområdet, mellan studieförbund, medlemsorganisationer och partners. Man tror att det i framtiden kommer att finnas nya former och format för folkbildningen och att det pågår många olika utvecklingsprojekt för att möta den snabba utvecklingen: "Jag skulle önska mindre beroende av var vi som organiserar befinner oss, att vi är mindre viktiga men inte att våra deltagare möts mindre fysiskt". Många tror att distansverksamheten ökar. Någon ser att vi går ifrån att studiecirklar hålls "på onsdag kväll" till en kombination av att man lär sig digitalt när man själv vill i kombination med en djupare lärupplevelse som är både långsammare och med mer närvaro. Respondenten beskrev detta med liknelsen att ha "hantverkshelg på herrgården".

De hinder för denna utveckling som flera företrädare för studieförbunden lyfter fram är regelverket för studiecirklar. Man menar att bidragsreglerna för studiecirklar på distans behöver uppdateras liksom reglerna för hur ersättningen för en cirkel med deltagare från olika delar av landet beräknas och fördelas. En annan aspekt gäller kravet på att studieförbunden ska ha fem regionala avdelningar vilket skapar geografiska och organisatoriska gränser som bromsar utvecklingen. Någon menar att "hindren sitter i människorna, inte i tekniken". En annan lyfter den interna styrningen av studieförbunden med svag central ledning som ett strukturellt hinder. Man framhåller att det är viktigt att det finns möjlighet att prova olika idéer och utvärdera, att utveckla verksamheten stegvis.

Centrala organisationer

Samma frågor ställdes till företrädarna för de centrala organisationerna och deras svar var likartade. De utmaningar de nämner är ekonomi och kostnader, det mänskliga mötet i relation till det virtuella mötet samt frågan om hur man kan hålla folkbildningen relevant i det nya samhälle som växer fram. Man menar att vi vet att förändringar kommer, men inte vilka förändringar det handlar om eller hur folkbildningen ska hantera dem. En av företrädarna resonerar kring digital pedagogik, hur vi lär i det digitala samhället samt vilka risker och möjligheter digitaliseringen medför för folkbildningen. Någon menar också att det finns behov av nya kompetenser samt personal och lärare med andra erfarenheter.

Om fem år måste folkbildningen vara tydligare med sitt uppdrag och sina resultat. Man måste bevara sin särart och utveckla sin verksamhet. Det är

dock mer oklart hur detta bör ske. Om fem år har vi ännu fler digitala verktyg och sannolikt har vi också “knäckt koden kring digitala sammankomster”, det vill säga hittat en form för att genomföra studiecirklar och kurser virtuellt utan att förlora värdena i det fysiska mötet. I försöken att hitta denna modell lyfter en respondent risken att eftersom studieförbunden har en mycket omfattande verksamhet och en finansieringsmodell som är riskfylld så kan både bedrägerier och “genvägar” uppstå: “När man är utsatt för press, kan det nog hända”.

De hinder man ser är bland annat resursbrist. Andra utmaningar handlar om skeptiska grupper inom folkbildningen, svårigheter att nå ut till nya deltagargrupper, att hitta bra former för rapportering och finansiering av digital verksamhet och, sist men inte minst, kompetensfrågor. Kravet på att studieförbunden ska ha minst fem juridiska enheter som bedriver lokal folkbildningsverksamhet lyftes också fram som en utmaning i en tid där geografiska avstånd blir mindre viktiga.

3.6 Övrigt

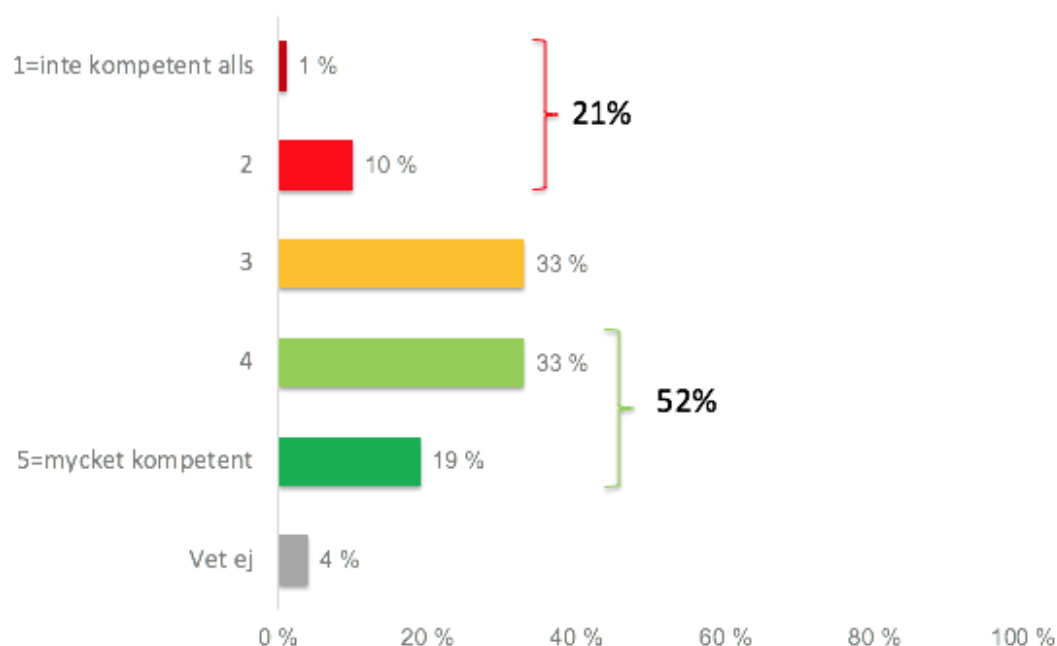
En intressant slutkommentar som lämnades av en intervjuperson var: “Vad händer om det dyker upp en motsvarighet till de nätbaserade läkarna inom folkbildningen?”. I sitt resonemang menade personen att “många [inom studieförbunden] vill att det ska vara som det alltid varit, men det är det inte.” Det som avses är att det inom en etablerad bransch dyker upp nya aktörer som utnyttjar till exempel tekniska förändringar för att i grunden ändra på verksamhetsprocesser och affärsmodeller inom branschen. Nätläkarna erbjuder tillgänglighet dygnet runt hemifrån soffan vilket uppskattas av många patienter. Samtidigt skapar nätläkarna nya utmaningar till exempel vad gäller landstingens ersättningsmodeller som baseras på fysiska möten och geografiska gränser. På samma sätt skulle en aktör som erbjuder digitala studiecirklar och annan digital folkbildning var och när som helst kunna innebära en stor utmaning för nuvarande folkbildningsaktörer.

4 Resultat från enkäten till cirkeldeltagare

I detta kapitel sammanfattas resultaten från den enkät skickades till cirkeldeltagare i Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel. Novus har viktat inkomna svar utifrån juridiskt kön, ålder och storlek på studieförbund. Ett exempel på vad detta kan innebära är att erfarenheten visar att unga i lägre utsträckning svarar på enkäter än äldre. Då viktas de ungas svar upp så att svaren representerar deras proportion av helheten. Metoden är vanlig i undersökningsbranschen. Enkätsvaren har grupperats i ett antal övergripande områden som presenteras nedan.

4.1 Vad lägger cirkeldeltagarna i begreppet digitalisering?

Svaren på frågan om vad respondenterna förknippar med begreppet digitalisering visar att cirkeldeltagarna i första hand tänker på hårdvara och tekniska infrastrukturer. Ord som används här är till exempel ”dator”, ”teknik”, ”mobil” och ”internet”. I andra hand tänker man på förändringar i arbetssätt och -processer. Här används ord som ”förenkling”, ”papperslöst”, ”snabbhet”, ”tillgänglighet” och ”smidigt”. Ett antal respondenter lyfter fram negativa associationer som beskrivs i ord som ”krångel”, ”opersonligt”, ”svårt” och liknande.

Figur 2: "Hur digitalt kompetent anser du dig vara?"

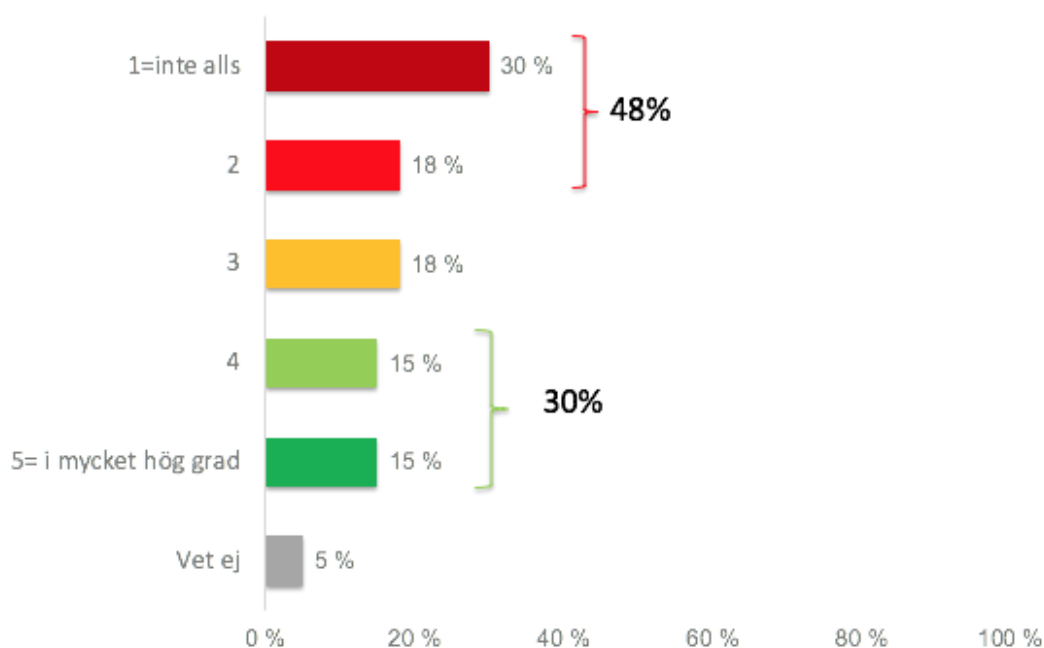
Svaren ger vid handen att cirkeldeltagarna överlag ser sig själva som digitalt kompetenta vilket innebär goda förutsättningar för en ökad användning av digitala verktyg inom cirkelverksamheten. Fördelningen mellan män och kvinnor är i stort sett lika bland dem som svarar att de inte är kompetenta alls eller bara lite kompetenta. Bland dem som väljer något av alternativen kompetent, mer kompetent och mycket kompetent tenderar män att se sig själva som mer digitalt kompetenta än kvinnor. När det gäller ålder är det mycket få bland dem som är yngre än 34 år som väljer alternativen inte alls eller bara lite kompetent. I segmentet 65+ år svarar man i huvudsak att man bara är lite kompetent, kompetent och mer kompetent.

4.2 Hur används digitala verktyg i cirkelverksamheten?

Digitala verktyg kan användas på olika sätt. De kan stötta en verksamhets administrativa processer eller verksamhetsprocesserna, i detta fall lärande i studiecirkeln. Inom lärandet kan digitala verktyg användas för förberedelser, under själva lärtillfället och för repetition, samt för kunskapsprov och liknande efter lärtillfället. Digitala verktyg kan användas för att föra ut lärande – distanslärande – eller för att förstärka lärande bland personer på samma plats.

De fyra frågorna inom detta område belyser på olika sätt hur digitala verktygs använts i cirkelverksamheten.

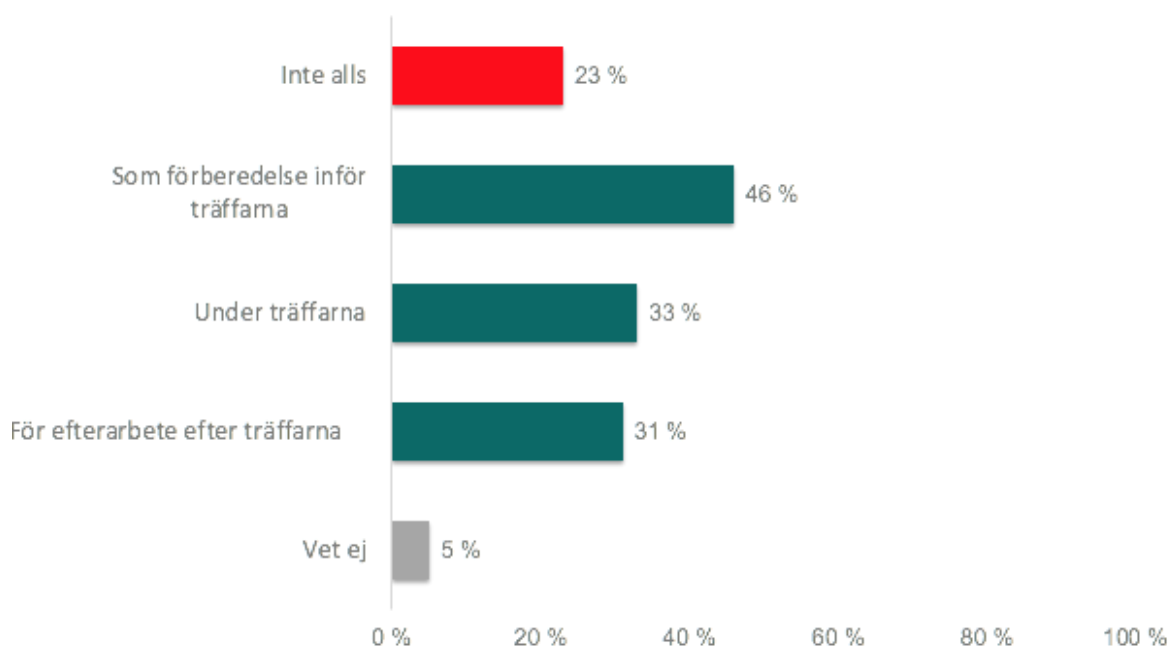
Lite knappt hälften av respondenterna svarar att digitala verktyg användes inte alls eller endast i ringa omfattning i den cirkel som de senast deltog i. Knappt en tredjedel av dem använde digitala verktyg i hög eller mycket hög grad i den cirkel som de senast deltog i.

Figur 3: "I vilken grad använde du digitala verktyg i den cirkel som du senast deltog i?"

Svaren tyder på att digitala verktyg används i relativt begränsad omfattning inom cirkelverksamheten. I intervjuerna framkom att digitala verktyg är vanliga inom bland annat film- och musikutbildningarna. En möjlig tolkning är att inom cirkelverksamheten är det framför allt dessa och liknande verksamheter som använder digitala verktyg. På samma sätt är det rimligt att anta att det bland de cirkeldeltagare som inte använder digitala verktyg finns verksamheter som är analoga (till exempel dans och körsång inom kulturområdet). Män använder i något högre grad än kvinnor digitala verktyg i sitt cirkeldeltagande. När det gäller ålder är bilden mer splittrad. Det finns dock en tendens till att de som är yngre än 34 år använder digitala verktyg i något högre utsträckning än de som är äldre än så.

Det har redan noterats att digitala verktyg kan användas före, under och efter lärtillfället. Svaren som redovisas i figur 4 visar att användningen av digitala verktyg är tämligen jämnt fördelat mellan de tre stegen. Den finns en viss övervikt på användning före träffarna, vilket kan bero på att här räknas även anmälningen till träffen och andra mer administrativa moment in.

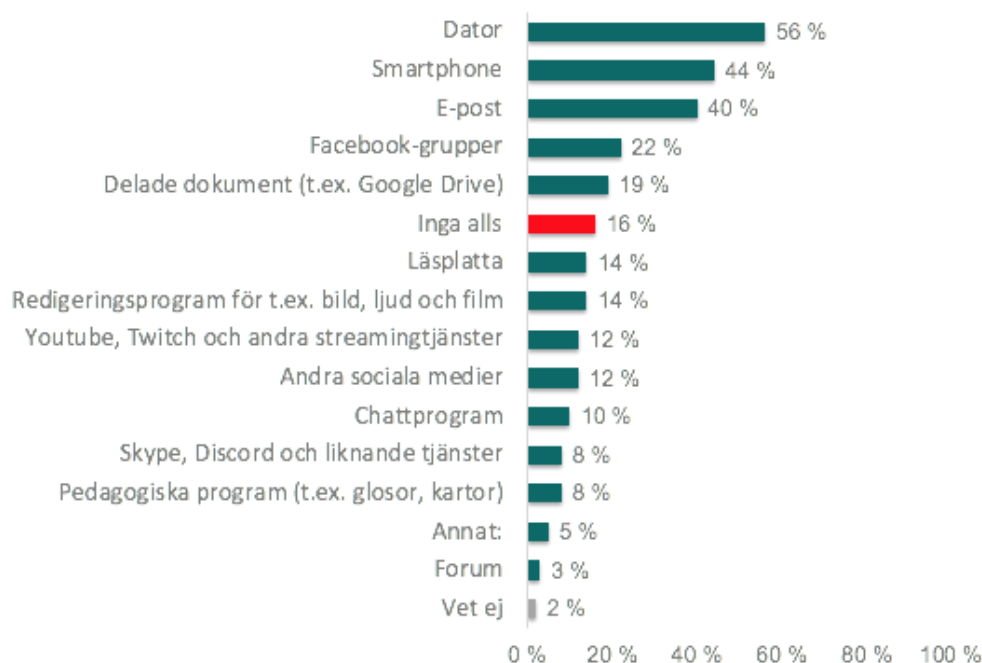
Figur 4: "Vid vilka tillfällen använde du digitala verktyg i den studiecirkel som du senast deltog i?" (Flera svar möjliga)

Andelen som svarat att de inte alls använt digitala verktyg i anslutning till träffarna är något lägre än andelen som svarat att de överhuvudtaget inte använt digitala verktyg. En möjlig tolkning av detta lite oväntade förhållande är att när frågan blir mer konkret så inser den som svarar att den "gjort något med datorn" som den inte spontant såg som att arbeta med digitala verktyg. Svaren kan med andra ord belysa hur integrerade, näst intill osynliga, digitala verktyg kan vara. Män och kvinnor tycks i stort sett använda digitala verktyg på likartat sätt i cirkelverksamheten. Något fler kvinnor än män använder inte digitala verktyg alls. Det finns en relativt tydlig trend att cirkeldeltagare som är yngre än 34 år använder digitala verktyg mer före, under och efter cirkeln än de äldre cirkeldeltagarna.

De vanligaste svaren på frågan om vilka verktyg som använts i samband med den senaste cirkeln, figur 5, visar att respondenterna i första hand tänker på den hårdvara och de tekniska verktyg de använt snarare än mjukvaran och vad de gjort med verktygen. Svaret skulle också kunna återspegla att många av de svarande deltagit i verksamhet som fokuserar på att lära sig mer om själva tekniken och hur den ska användas.

Relativt många av de svarande anger Facebook och andra sociala medier som digitala verktyg de använt. Svaren visar på möjligheten att använda befintliga stabila och i många fall gratis digitala tjänster i verksamheten. En klok användning av sådana tjänster kan, i vissa fall, minska kostnaderna för

att införskaffa och vidmakthålla en stabil IT-miljö. Samtidigt aktualiserar tjänster som Facebook och Google Drive andra frågor kring IT- och informationssäkerhet.

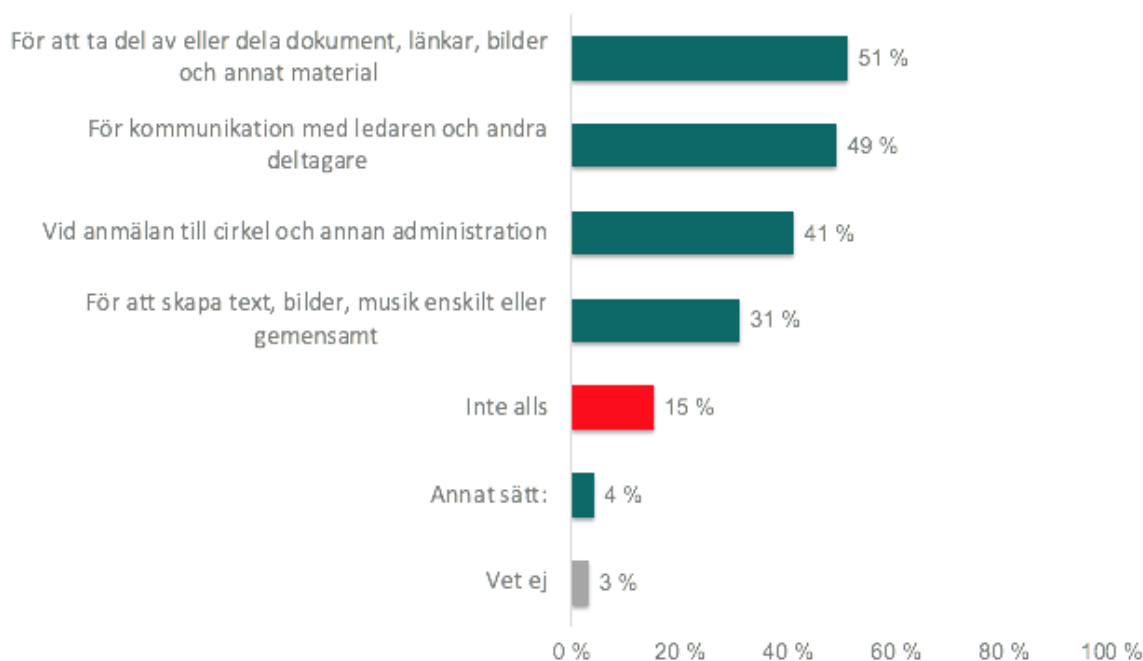

Figur 5: "Vilket/vilka digitala verktyg använde du i den studiecirkel du senast deltog i?" (Flera svar möjliga)

Den relativt låga andelen svarande som använt kommunikationstjänster som Skype och Discord tyder på att möten med inslag av distansdeltagande är relativt sällsynta. Intressant är också att mycket få anger att de använt pedagogiskt inriktade program.

Vissa digitala verktyg används markant mer av män än av kvinnor, bland annat dator, Skype, Discord och liknande tjänster, chattprogram och redigeringsprogram för till exempel bild, ljud och film. Utifrån åldersperspektivet är det tydligt att gruppen 65+ år nästan uteslutande antingen inte använder några digitala verktyg alls, eller begränsar sitt användande till smartphone, dator, läsplatta och/eller e-post. I gruppen som är yngre än 34 år används i stort sett alla angivna verktyg. Värt att notera är att ytterst få använder olika digitala forum och att mindre än 10 procent i samtliga åldersgrupper använder pedagogiska program, till exempel ordböcker eller kartor.

Figur 6 visar att digitala verktyg i första hand verkar användas för administration, kommunikation och distribution, och i andra hand för att skapa text, bilder och musik.

Figur 6: "Hur använde du de digitala verktygen i den studiecirkel du senaste deltog i?" (Flera svar möjliga)

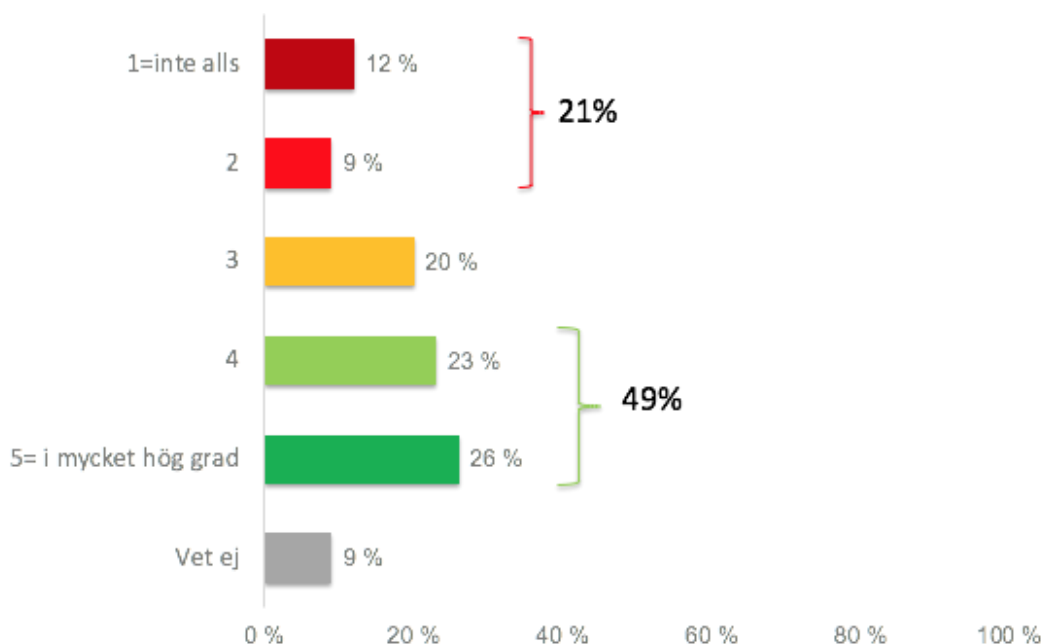
Svaren visar att digitala verktyg i första hand används för att dela material och för kommunikation. Även som stöd i administrativa uppgifter är vanligt. Däremot används inte digitala verktyg i samma utsträckning i det konkreta lärandet, dvs. digitala läromedel lyser med sin frånvaro. Män använder i större utsträckning än kvinnor digitala verktyg för kommunikation med ledaren och andra deltagare, för att ta del av eller dela dokument, länkar, bilder och annat material och för att skapa text, bilder, musik enskilt eller gemensamt. Det finns ingen entydig skillnad mellan hur deltagare i olika åldrar använder sig av de digitala verktygen.

4.3 Vad är nyttan med digitala verktyg inom cirkelverksamheten?

Det är viktigt att säkerställa att digitala verktyg gör nytta inom cirkelverksamheten. IT och digitala verktyg får inte bli ett mål i sig eller ett sätt att visa att verksamheten "hänger med". Det är också viktigt att mäta och värdera nyttan för att kunna motivera nya satsningar, kompetensutveckling eller kostnader för drift och underhåll.

Nära hälften av de svarande anser att digitala verktyg tillför ett högt eller mycket högt värde i studiecirkeln. Det framgår av figur 7. Bara en femtedel

av de svarande anser att digitala verktyg tillför ett ringa eller inget värde. En relativt stor andel, 9 procent, har ingen uppfattning i frågan.

Figur 7: "I vilken grad anser du att de digitala verktygen tillförde ett värde i studiecirkeln?"

Siffrorna visar att deltagarna överlag har en positiv inställning till användningen av digitala verktyg inom cirkelverksamheten. I synnerhet männen är benägna att ange att digitala verktyg tillför ett värde i cirkelverksamheten. Yngre cirkeldeltagare anser i högre utsträckning att digitala verktyg tillför ett värde än de äldre.

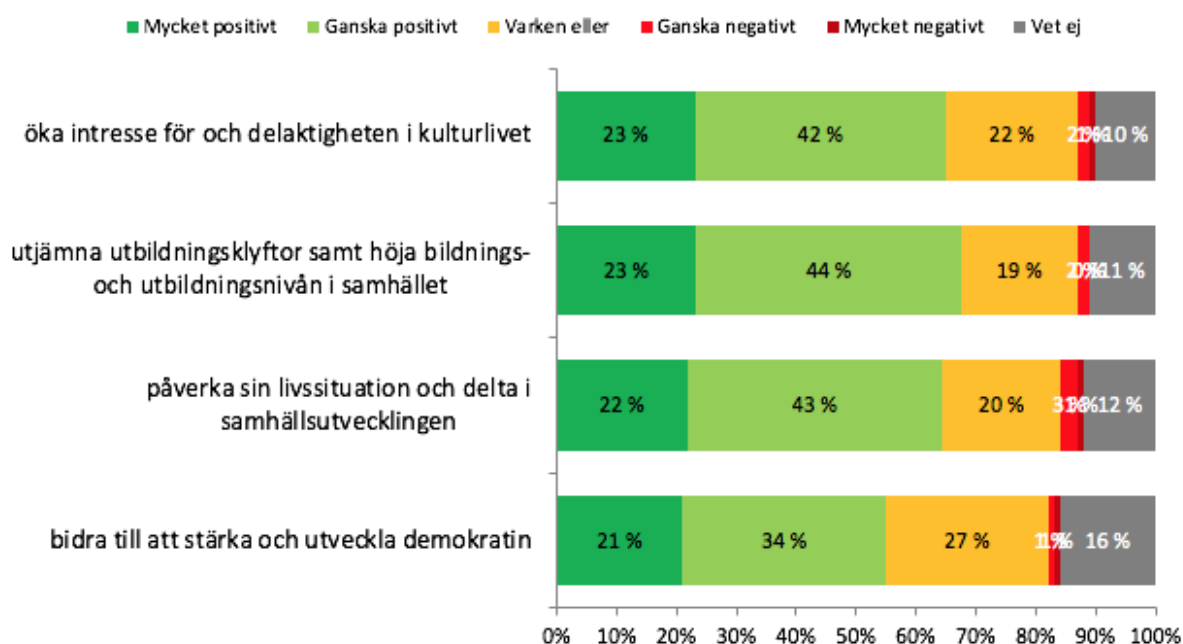
Den givna frågan blir då på vilket sätt som digitala verktyg tillför värde. I figur 8 redovisar vi en grafisk sammanställning av de olika svar som inkommit i enkäten. Deltagarna lyfter fram ord som "kommunikation" och "kommunicera", "information" och "dokumentation". Andra begrepp som lyfts fram har att göra med hur tekniken påverkar arbetssättet i cirkeln, som "smidigare", "enklare", "snabbare" och "tillgängligt".

Figur 8: “Vilket värde tycker du att de digitala verktygen tillförde i studiecirkeln?”

I enkäten finns också mer beskrivande svar som till exempel “Enklare att publicera video och redigera ljud”, “Fler möjligheter att lära. Ger fler möjlighet att delta. Flexibilitet” och “Större möjlighet till deltagande och nätverkande mellan träffarna och efter cirkeln slut.” Flera av svaren pekar också på en ökad gemenskap tack vare de digitala verktygen. Detta är svar som antyder att en ökad användning av digitala verktyg inte behöver ske på bekostnad av gemenskapen i lärandet. Det är inte möjligt att ur tillgängliga data dra några slutsatser om fördelning utifrån kön eller ålder i denna fråga.

För att skapa djup i frågan om när digitala verktyg tillför ett värde bad vi även om exempel på när och varför verktygen *inte* skapat värde. Dessa redovisas i figur 9. Ord som då lyfts fram är “hantverk”, “böcker”, “sjunger” och “praktiskt [arbete]. Svaren tyder på att digitala verktyg tillför minst värde i cirkelverksamhet som handlar om att genomföra icke-digital verksamhet. Detta kan förefalla trivialt men är ett viktigt resultat: Det visar att digitala verktyg inte anses gå på tvärs med cirkelverksamhet utan att digitala verktyg helt enkelt inte är eller uppfattas vara rätt sorts verktyg i just dessa cirklar.

Figur 10: "Anser du att digitala inslag i cirkelverksamheten påverkar vart och ett av dessa syften positivt eller negativt?"

Nästan två tredjedelar av de som svarat på enkäten ser digitaliseringen som en viktig del av arbetet för att öka intresset för och delaktigheten i kulturlivet. Det är inom detta område som effekterna av användningen av digitala verktyg spontant skulle vara svårast att värdera. Syftet att stärka och utveckla demokratin är det område där flest svarar "vet ej", "mycket negativt", "ganska negativt" eller "varken eller" på frågan om digitala inslag påverkar syftet. Skillnaderna i svar mellan män och kvinnor är relativt små. Utifrån ett åldersperspektiv är den äldsta gruppen något mindre positiv till att digitala verktyg kan bidra till uppfyllandet av de fyra syftena än de två yngre grupperna. Skillnaden mellan dessa två senare grupper är liten.

4.5 Hur ser framtiden ut?

Även i enkäten ingick en fråga om hur framtiden kan komma att se ut. Svaren redovisas i figur 11. Här är det tydligt att respondenterna anser att digitaliseringen kommit för att stanna och att frågan inte är om digitala inslag kommer att bli viktigare inom cirkelverksamheten utan *hur* digitala inslag kommer att användas.

Ord som lyfts fram är "digitalt", "kommunikation", "distans", "tillgänglighet" och "mer" digitalisering. Andra begrepp är "personlig" information men också "fysiska" träffar och "möten".

Figur 11: “Om du tänker framåt - hur skulle du vilja att cirkelverksamheten ser ut om ca 5 år, vad har förändrats till följd av digitaliseringen?”

I de mer utförliga svaren framträder ett synsätt där digitalisering blir alltmer heltäckande och rymmer olika former för kommunikation och informations spridning, samtidigt som ett mer genomtänkt förhållningssätt till den nya tekniken skapar nya utrymmen och möjligheter för lärande inom cirkelverksamheten. Några exempel på svar i enkäten illustrerar detta:

- “Alla deltagare har med sig egen padda eller iPhone så att vi kan söka kunskap tillsammans och arbeta med material direkt från nätet. Alla cirkelledare är bekväma med att arbeta digitalt.”
- “Lättare att leda/delta. Större valfrihet. Större delning av kursmaterial. Mer kontakt mellan deltagare utanför kursen. Lägre trösklar till kontakt/kommunikation.”
- “Behovet av fysiska träffar har minskat. Fysiska träffar kommer fortfarande att behövas i kärnverksamheten men allt däromkring underlättas av digitalisering.”
- “Appbaserat som gör det enklare för deltagare att checka in, kunna få feedback direkt och till exempel om en person vill utveckla sina kunskaper så kan denne få hjälp med detta via appen.”
- “Fler distansträffar. Det är svårt att hitta intressanta kurser på plats om en inte bor i Stockholm eller Göteborg. På så sätt blir möjligheterna till folkbildning opropotionerlig till storstadsbornas fördel.”

Det finns också svar som problematiserar digitaliseringen och som visar att flera cirkeldeltagare ser digitaliseringen som något naturligt men också som ett område där förhållningssätt och arbetssätt kontinuerligt behöver utvecklas och förnyas:

- “I mitt fall rör det sig om språk, då är de personliga mötena a och o, i själva studiecirkeln ser jag inte någon direkt användning av digitala verktyg. Däremot för kommunikation och administration av cirkeln har digitaliseringen en roll att spela. Vidare för självstudier av texter på det aktuella språket.”
- “Kommunikation över nätet bidrar mer och mer till att människor inte träffas fysiskt utan med ett digitalt verktyg. Detta kommer att påverka samhället och medkänslan människor emellan.”
- “Eftersom den kurs jag går syftar till muntlig kommunikation kan digitalisering inte vara ett självändamål. Digitalisering är mycket bra i många sammanhang men i vissa kurser mest för kringsservice.”
- “Digitaliseringen kan vara ett stöd i verksamheten. Beroende på verksamhet så kommer användandet att variera. Är rädd för att en övertro gör att praktisk medverkan av cirkelledaren övertas av filmvisning via dator. Ett komplement absolut men kan sänka kraven på cirkelledarens kompetens!”

Det är inte möjligt att ur tillgängliga data dra några slutsatser om fördelning utifrån kön eller ålder i denna fråga.

5 Analys och reflektioner

Ur det insamlade materialet växer en bild fram som innehåller ett antal genomgående linjer, som är gemensamma för alla eller nästan alla respondenterna. Denna kompletteras med inslag som belyser skillnader mellan olika grupper eller organisationer. Vi har samlat våra slutsatser och reflexioner under fem underrubriker.

5.1 Uppdrag, utvärderingar och skillnader mellan organisationerna

De flesta av dem som intervjuats i studien upplever inte att det finns någon nationell plan eller något nationellt uppdrag vad gäller digitalisering inom folkbildningen. Uppfattningen är mest vanlig bland studieförbund och rörelsedrivna folkhögskolor. De intervjuade folkhögskolorna som har offentlig huvudman upplever att de har tydliga uppdrag från sina respektive huvudmän som även, direkt eller indirekt, omfattar digitaliseringsfrågorna.

De tillfrågade rörelsedrivna folkhögskolor och de studieförbund som beskriver ett mer övergripande uppdrag anger sinsemellan väldigt olika uppdragsgivare – från regeringen till den egna styrelsen.

Trots denna något splittrade bild av folkbildningens eventuella uppdrag inom området, finns det en stark gemensam upplevelse av att folkbildningens digitalisering är ett område som många centrala aktörer, Riksdag och regering, Folkbildningsrådet med flera, prioriterar. Studieförbund och folkhögskolor strävar efter att uttolka dessa viljor.

Ett antal av de organisationer som ingår i studien har en särskild digital strategi. De som inte har en sådan särskild strategi söker i stället stöd och inspiration i sin verksamhetsstrategi och tolkar denna utifrån ett digitaliseringsperspektiv. I flera fall får vi intrycket att om organisationen lyfte frågan med sin styrelse eller huvudmannen så vore det möjligt att ta fram en digital strategi. Detta verkar dock inte vara prioriterat.

Slutsatsen är att endast ett fåtal av de intervjuade organisationerna upplever att det finns ett gemensamt nationellt uppdrag. Majoriteten har dock utifrån olika utgångspunkter och i olika format tagit fram lokala

strategier eller planer som man uppfattar spegla en mer allmän nationell viljeinriktning.

5.2 Digitaliseringen och de fyra syftena

I stort sett alla intervjuade anser att arbetet med digitalisering är såväl en förutsättning som en metod för att uppnå de fyra syftena med statens stöd till folkbildningen. I första hand anser respondenterna att digitaliseringen bidrar till att utjämna utbildningsklyftor. I andra hand bidrar digitaliseringen till att stärka och utveckla demokratin. Här lyfts perspektiv som exempelvis att lära sig använda digitala offentliga tjänster och medverka i den offentliga debatten. Digitaliseringen anses även bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet. Särskilt betonas betydelsen för de kulturyttringar som direkt använder digitala verktyg, till exempel film och vissa former av musik.

Inom studieförbunden lyfts parallellt med detta en vilja att värna det fysiska mötet. I vissa fall sätts digitalisering och fysiska möten i motsats till varandra men lika ofta ses de som lika viktiga och nödvändiga för att bidra till de fyra syftena.

Slutsatsen är att det råder konsensus om att digitaliseringen bidrar till och underlättar arbetet med att uppnå de fyra syftena.

5.3 Arbetet med digitalisering: Utrustning, processer och pedagogik

Såväl intervjuer som enkätsvar visar att det pågår ett konkret och handfast, omfattande och metodiskt digitaliseringsarbete på många folkhögskolor och inom studieförbunden. Digitaliseringen påverkar både administrativa och pedagogiska processer.

Det finns en enorm bredd både inom och mellan de olika organisationerna när det gäller hur man väljer och nyttjar olika verktyg och program, plattformar och infrastrukturer. Digitala verktyg används såväl i beprövade administrativa processer som i innovativa satsningar.

Utvecklingsinsatserna omfattar både innehåll och format. Arbetet med att dra nytta av digitaliseringens möjligheter bedrivs medvetet och metodiskt och ofta helt i avsaknad av särskilda utvecklingsmedel.

De administrativa processerna är i stort sett överallt digitaliserade. I intervjuerna skymtar det fram att detta på vissa håll skapar en oro bland den administrativa personalen. Oron är kopplad till nya arbetsformer och

inte minst ny ansvarsfördelning mellan bland annat cirkelledare och administratörer. Det finns också en oro för övertalighet.

I intervjuerna tonar en beskrivning fram av hur nya kompetenser och roller förstärkt organisationerna med kunskap om digitaliseringens olika aspekter. Det handlar om IT-pedagoger, underhållstekniker, personer med beställarkompetens inom digitala funktioner och så vidare. Ett omfattande fort- och vidareutbildningsarbete genomförs på många håll inom såväl studieförbund som folkhögskolor för att säkra att befintlig personal har rätt kompetens inom olika aspekter av digitalisering. Fortbildning är viktigt för alla delar av personalen ska känna ett engagemang i den digitala utvecklingen.

En stor fråga är inköp, drift och underhåll av en alltmer omfattande digital infrastruktur. Frågan är särskilt aktuell på folkhögskolorna som ofta tillhandahåller IT-utrustning för deltagarna.

En intressant observation är att många av de intervjuade personerna inte talar om IT och digitala frågor som ett ämne i sig. Idag är digitala verktyg ofta en integrerad del av olika ämnen och en förutsättning för lärande. Ett undantag från detta är riktade kurser och cirklar för dem som vill lära sig att hantera mobiltelefon, bankID med mera.

Slutsatsen är att både folkhögskolor och studieförbund bedriver ett metodiskt och framåtsyftande arbete kring digitalisering som täcker in både pedagogisk och administrativ verksamhet. Nya kompetenser tillförs organisationerna för att möta digitaliseringens krav.

5.4 Deltagarnas upplevelser och behov

Folkbildningen når ut till många olika grupper som har olika förkunskaper och intressen. Detta återspeglas i de beskrivningar vi fått av deltagarnas upplevelser och behov såväl i intervjuerna som i enkäten. Rent allmänt kan vi konstatera att deltagarnas behov inom digitaliseringsområdet sträcker sig från det allra mest grundläggande – lära sig mer om datorer, lära sig använda en mobil eller mobilt bankID – till det allra mest avancerade – användning av speciella digitala verktyg utvecklade för personer med särskilda behov eller användning av avancerade verktyg för redigering av ljud och bild.

Denna bredd kan, vid en första anblick, te sig som en oöverstiglig utmaning men en närmare granskning visar att deltagarna inom en varje enskild folkhögskola eller studieförbunds-enhet uppvisar ett större mått av homogenitet. Så kan till exempel en viss folkhögskola specialisera sig på

digitala verktyg för personer med hörselnedsättning, och en annan på verktyg för avancerad grafikhantering. På detta sätt blir den stora spridningen av behov och önskemål en fråga som bryts ner och kan hanteras med relevanta verktyg och relevant kompetens i de enskilda fallen.

Enkäten gav vid handen att cirkeldeltagarna överlag anser sig ha relativt hög kompetens och god vana vad gäller användning av digitala verktyg. Bilden skiljer sig till viss del från den som framkommer i intervjuerna med studieförbunden, som mer betonar skillnaderna i kompetens och inte minst ofta lyfter frågan om de grupper som av olika skäl står utanför digitaliseringen. En möjlig tolkning är att de cirkeldeltagare som deltar i enkäten är mer digitalt kompetenta än genomsnittet. En annan tolkning är att studieförbunden underskattar deltagarnas kompetens och erfarenhet. Det senare skulle kunna utgöra en indirekt broms i arbetet med att nyttja digitala verktyg i större utsträckning inom cirkelverksamheten.

Om tankarna kring cirkeldeltagarnas, enligt egen uppgift, relativt höga digitala kompetens relateras till vilka verktyg som används inom verksamheten slås man av att vissa digitala tjänster och funktioner ser ut att användas väldigt lite inom cirkelverksamheten, trots att vi från andra sammanhang vet att samma tjänster brukar vara både uppskattade och flitigt nyttjande av användarna. Exempel på sådana tjänster och funktioner är Skype och Discord för distansmöten, streamingtjänster för att dela videos med pedagogiskt innehåll och olika former av digitala läromedel. Detta pekar på att det kan finnas utrymme för utvecklings- och försöksverksamhet för att främja digitaliseringen inom cirkelverksamheten.

En slutsats är att de intervjuade folkhögskolorna och studieförbunden överlag och utifrån sina specifika deltagargrupper i hög utsträckning ser ut att möta de behov och önskemål som ställs vad gäller digitalisering inom verksamheten. Detta är dock inget som kommer av sig självt utan något som organisationerna arbetar med medvetet och med betydande insatser.

En annan slutsats är att det kan finnas behov av fördjupade och systematiska studier av de olika målgruppernas behov när det gäller digitala verktyg inom folkbildningen. Frågan är, upplever vi, mer aktuell inom studieförbundens verksamhet som inte har en lika nära kontakt med deltagarna som folkhögskolorna.

5.5 Framtida utveckling, hinder och förutsättningar

När det gäller utvecklingen på några års sikt är det intressant att notera både vad som nämns och vad som inte nämns i intervjuer och enkäter. Rent allmänt finns en samstämmig bild av att digitaliseringen är här för att stanna och att frågan är *hur* digitala verktyg ska användas, även om det på vissa håll finns de som vill diskutera *om*.

Bland utmaningar som nämns finns nya regelverk som till exempel GDPR, som upplevs leda till ökad administration och olika gränsdragningsproblem. En närliggande fråga är en växande ovilja bland vissa deltagargrupper att dela med sig av personuppgifter rent allmänt men också på grund av en oro att information kan "hamna hos olika myndigheter". Det senare kan till exempel bero på dåliga erfarenheter av myndigheter i andra länder. Detta skulle kunna tolkas som en signal om hur folkbildningens aktörer uppfattas inom vissa grupper, nämligen som en del av, eller åtminstone nära lierad med, statsapparaten.

Flera av de intervjuade lyfter frågan om hot och hat på nätet. Det handlar både om att det är ett konkret problem men också om att det är något som riskerar att få mer omfattande konsekvenser och leda till att såväl deltagare som medarbetare blir negativa till digitaliseringen per se. Flera lyfter exempel på möjligheter med digitaliseringen, bland annat vad gäller att nå ut till nya deltagargrupper genom nya sätt att bedriva rekryteringsarbete och genomföra folkbildning.

För att säkra en positiv utveckling lyfter de intervjuade, framför allt studieförbunden, behovet av att uppdatera gällande regelverk för folkbildningen och inte minst cirkelverksamheten. Det handlar om frågor på övergripande nivå som till exempel "vad är regionernas roll i organisationen i en allt mer geografiskt obunden framtid?". Det handlar också om konkreta ändringar i hur studiecirkel får organiseras, som till exempel att skapa möjligheter att ha ett cirkelmöte medan deltagarna sitter på var sin buss. Det handlar även om hur ersättningsmodellerna ska se ut.

Ett förslag från studieförbunden är att skapa utrymme i regelverket för olika typer av pilotverksamheter, det vill säga verksamheter som inte exakt behöver följa nuvarande regelverk utan har som uppdrag att pröva och utvärdera nya former och format.

Det finns emellertid också frågor kring digitalisering som endast nämns av några få av de svarande eller inte kommenteras alls. Endast en folkhögskola lyfter exempelvis frågan om digitala läromedel som en utmaning inför framtiden. Inom många andra sektorer är frågan om digitala läromedel en

viktig fråga, bland annat inom näringslivet och inom ungdomsrörelsen. En närliggande fråga är hur folkbildningens aktörer ser på utformning och kvalitetsvärdering av digitala läromedel.² Å andra sidan nämner ungefär hälften av de intervjuade folkhögskolorna och studieförbunden att de har lärplattformar, som kan användas för att distribuera digitala läromedel och genomföra digitala kurser. Frågan om utveckling av och samverkan kring digitala läromedel kommer därför sannolikt att bli en central framtidsfråga för folkbildningen.

Frågan om folkbildningens digitala infrastruktur har redan nämnts.³ Det är också en viktig framtidsfråga. Det handlar om investering i infrastruktur, om kompetens och om drift och underhåll. Frågan är särskilt aktuell hos folkhögskolorna eftersom de har många deltagare som finns på plats och som deltar i utbildningar under längre tid och där utbildningarna i vissa fall har särskilda krav på vilka digitala verktyg som används. I cirkelsammanhang klarar sig deltagarna i många fall med den dator eller läsplatta de själva har.

Om vi drar en parallell till skolväsendet är det rimligt att se att frågan om folkbildningens digitala ekosystem även rymmer perspektiv som ökade löpande kostnader för digitala verktyg och teknisk infrastruktur, om behov av samordning och om gemensamt nyttjande av tekniska infrastrukturer, plattformar och vissa typer av kompetens.⁴ I förlängningen kommer frågor om "mjuka" infrastrukturer för informationssamverkan och -utbyte säkert att aktualiseras.⁵ Inom skolväsendet är det vanligt att skolor genomför självvärderingstester för att se hur deras digitala mognad är, vad organisationen har för styrkor och svagheter. Ett sådant test är SELFIE som

² Se till exempel Hylén och Östling, 2017, "Kartläggning av tillgång till tillgängliga läromedel", Myndigheten för tillgängliga medier.

<https://www.mtm.se/contentassets/ba0f1487aa6145de917e4384f43b0e83/kartlaggning-av-tillgangen-till-tillgangliga-laromedel.pdf>

³ Med digital infrastruktur menar vi här bland annat nätverk, datorer, skrivare och annan kringutrustning och gemensamma system som till exempel administrativa stödsystem och lärplattformar. Hit räknas också saker som rutiner för drift, support, underhåll och inköp, rutiner för IT- och informationssäkerhet, gemensamma standarder för informations- och datautbyte med mera.

⁴ "Ett digitalt ekosystem är en avgränsad teknisk miljö bestående av infrastruktur, digital utrustning, digitala resurser (tjänster, appar och programvara) och användare som samverkar med varandra. Den samverkar också med en omgivning bestående av fysiska strukturer, leverantörer, regelverk men också ett socialt och ekonomiskt sammanhang." Ur "Nationell handlingsplan för digitalisering av skolväsendet", SKL och Skolverket 2019.

⁵ Se till exempel SOU 2003:55, Digitala tjänster - hur då? En IT-politik för resultat och nytta <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2003/05/sou-200355-/>

är skapat av EU (se avsnitt 7).⁶ Detta kan möjligen komma att bli aktuellt även för folkhögskolor.

Några företeelser som inte alls nämndes i intervjuerna var *gamification* och nya konkurrerande aktörer. När det gäller *gamification*, det vill säga användningen av spelbaserade metoder inom utbildningsområdet, så är det en stor fråga inom andra delar av utbildningssektorn. *Gamification* har många aspekter som ligger i samklang med folkbildningens ideal och metoder, till exempel interaktion, individanpassning och frivilligt lärande.

Det var endast en person som lyfte effekterna av nya aktörers inträde. Erfarenheterna från andra sektorer visar att digitalisering kan leda till stora förändringar i verksamhets- och affärsmodeller samt organisationsformer, det som med ett modeord brukar kallas disruptiva transformationer.⁷ Exempel är bland annat taxibranschen, uthyrning av lägenheter, sjukvård och resor. Även inom utbildningsområdet dyker aktörer upp som erbjuder möjlighet till lärande på sätt som ligger i linje med folkbildningens arbetssätt eller som erbjuder nya, av användare upplevda som bättre, utbildningsformat. Några exempel är utvecklingen vad gäller Massive Open Online Courses, aktörer som Khan Academy, samt enskilda organisationer med särskild kompetens som erbjuder sina kunskaper och ibland hela kurser via digitala lärplattformar.^{8,9} Många unga lär sig idag dessutom själva eller tillsammans med andra direkt via Youtube och liknande kanaler.

⁶ https://ec.europa.eu/education/schools-go-digital_sv

⁷ För en introduktion på svenska till ekonomiska och organisatoriska förändringar som en följd av digitaliseringen, se Andersson Schwartz, J. & Larsson, S (2019): Plattformssamhället. Den digitala politik, innovation och reglering. Fores 2019 <https://fores.se/plattformssamhallet-den-digitala-utvecklingens-politik-innovation-och-reglering/>

⁸ Massive Open Online Course, MOOC, är en avgiftsfri distanskurs som kan läsas av tusentals kursdeltagare till liten lärarinsats. Kursdeltagaren löser dessa enskilt eller i grupp och erhåller snabbt återkoppling av varandra eller genom automaträttning.

⁹ Khan Academy är en ideell organisation med syftet att erbjuda kurser gratis via Youtube-klipp. Khan Academy skapades 2006 av Salman Khan.

6 Slutord och förslag

Utifrån intervjuer med företrädare för folkhögskolor, studieförbund och centrala organisationer samt en enkät riktad mot cirkeldeltagare har vi sökt belysa frågan om digitalisering inom folkbildningen.

Den bild som tonar fram är en sektor med många aktörer och huvudmän som utifrån lokala förutsättningar arbetar aktivt för att dra nytta av digitaliseringens möjligheter. Mycket positivt har hänt och händer även idag men det finns också utrymme för ytterligare insatser. I detta avslutande kapitel sammanfattar vi några förslag och tankar som bygger på vad vi sett under detta arbete och i andra studier vi genomfört med liknande tema.

Vi anser att det vore värdefullt om Folkbildningsrådet tog initiativ till strategiska framtidsdiskussioner om folkhögskolans och studiecirkelns framtid i en mer digital framtid. Viktiga aspekter att diskutera är betydelsen och värdet av det fysiska mötet å ena sidan och virtuella inslag å andra sidan. Frågan berörs då och då men vi saknar en samlad strategisk diskussion. Här finns också en gryende forskningsinriktning som studerar för- och nackdelar med fysiska respektive virtuella möten och hur dessa på bästa sätt kan kombineras, som diskussionen kan ta hjälp av.

En annan fråga handlar om spelbaserat lärande och dess användning, liksom hur digitala läromedel bäst kan nyttjas inom folkbildningen.

Utvecklingen inom områdena digitalt lärande och digital kommunikation är idag så snabb att en löpande och proaktiv omvärlds-, intressent- och konkurrensanalys är nödvändig för många organisationer. Detta gäller även folkbildningen.

Vi bedömer att ett strategiskt arbete bör genomföras för att identifiera och, vid behov, lära av sådana nya aktörer som skulle kunna komma bli konkurrenter till den traditionella folkbildningen som ett resultat av att de på andra sätt möter medborgarnas behov av lärande, kultur etcetera. Paralleller i detta sammanhang är till exempel framväxten av så kallade nätläkare inom vården och Uber inom taxinäringen.

På mer taktisk nivå verkar det finnas behov av en översyn av regelverket inom folkbildningen. Hur ska regelverket utformas för att inte i onödan

vara styrande och hindra nya former av folkbildning? Hur kan nuvarande organisationsformer behöva förändras för att möta en värld med lägre geografiska trösklar? Framtidens lärande kommer att vara gränslöst, livslångt och oberoende av tid och rum och folkbildningen behöver kunna svara upp mot detta.

Vi uppfattar att det finns intresse för och, i vissa fall, behov av gemensamma nationella riktlinjer och rekommendationer inom olika aspekter av digitaliseringsarbetet. Här krävs en balansgång mellan att skapa gemensam nytta utan att det sker på bekostnad av den lokala självständigheten. Vi tror att det också kan finnas stor gemensam nytta i att dela på vissa grundtjänster. Några exempel är gemensamma dataskyddsombud och gemensamma upphandlingar av infrastruktur och plattformar.

Vi ser även behov av löpande nationella utvärderingar för att skapa möjligheter till lärande och hitta områden där riktade stödinsatser kan vara nödvändiga.

Bilaga 1: Sammanställning av respondenter

Inom ramen för denna studie har vi intervjuat företrädare för nedanstående organisationer:

Centrala organisationer

SKL - Sveriges kommuner och landsting

Studieförbunden

Sveriges folkhögskolor

Folkhögskolor

Gotlands folkhögskola

Göteborgs folkhögskola

Härnösands folkhögskola

Kista folkhögskola

Liljeholmens folkhögskola

Ljungskile folkhögskola

S:ta Birgittas folkhögskola

Valjevikens folkhögskola

Västanviks folkhögskola

Ädelfors folkhögskola

Studieförbund

ABF

Bilda

Folkuniversitetet

Ibn Rushd

Kulturens
Medborgarskolan

NBV

Sensus

Studieförbundet

Studieförbundet Vuxenskolan

